

21. Прилуцька Л. А. Боротьба з безробіттям у Харкові в 20-х — на початку 30-х рр. XX ст. : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 «історія України» / Прилуцька Л. А. — Харків, 2007. — 24 с.

22. Серeda А. И. Союзы борьбы за освобождение рабочего класса : [Электронный ресурс] / Серeda А. И. Большая советская энциклопедия : В 30 т. — М. : Советская энциклопедия, 1969–1978. — Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/>

23. Фрадкіна Н. В. Просвітницька діяльність інтелігенції на Слобожанщині в кінці XIX — на початку XX століття як феномен культури : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец. 09.00.12. — «українознавство (філософські науки)» / Фрадкіна Н. В. — Харків, 2007. — 15 с.

24. Харьков и Харьковская губерния в Великой Октябрьской социалистической революции. Сборник документов и материалов. Февраль 1917 — апрель 1918. — Харьков : Обл. изд., 1957. — 547 с.

25. Харьков и Харьковская губерния в Великой Октябрьской социалистической революции. Сборник документов и материалов. Февраль 1917 — апрель 1918. — Харьков : Обл. изд., 1957. — 547 с.

26. Харьков и Харьковская губерния в первой русской революции 1905–1907 годов. Сборник документов и материалов. — Харьков : Обл. изд., 1955. — 431 с.

27. Чугуй Т. О. Товариства «Просвіта» на Харківщині в XX — на початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «історія України» / Чугуй Т. О. — Харків, 2007. — 24 с.

28. Шарібжанов Р. В. Національні меншини Харкова в 20–30-ті рр. XX ст. — Рукопис : автореф. дис. ... канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «історія України» / Шарібжанов Р. В. — Харків, 2007. — 23 с.

Д. Р. Гайнетдінов

УДК: 94(477):26/28«192»

БОРТЬБА МІЖ КИЇВСЬКИМ ТА ХАРКІВСЬКИМ ЦЕНТРАМИ В УКРАЇНСЬКІЙ АВОКЕФАЛЬНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1920-х рр.

Досліджується історія конфлікту всередині Української автокефальної православної церкви між оточенням митрополита Василя Липківського та третім складом Президії Всеукраїнської православної церковної ради.

Ключові слова: Українська автокефальна православна церква; Всеукраїнська православна церковна рада; Всеукраїнський собор.

Исследуется история конфликта внутри Украинской автокефальной православной церкви между окружением митрополита Василия Липковского (киевским центром) и третьим составом Президиума Всеукраинского православного церковного совета (харьковским центром), причины его возникновения, сущность и последствия.

Ключевые слова: Украинская автокефальная православная церковь; Всеукраинский православный церковный совет; Всеукраинский собор.

The article studies the history of the conflict within the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, between the entourage of metropolitan Vasyl Lypkivsky (Kyiv center) and the third composition of the Presidium of the Ukrainian Orthodox Church Council (Kharkiv center), its causes, nature and consequences.

Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (abr. UAOC) spoke on the historical stage in the crisis period for Orthodoxy. The revolution brought dramatic changes in the religious life of the Ukrainian people, significantly weakening the influence of the church on society. The process of decomposition of church life quickly went out of the Russian Orthodox Church. Spreading to the UAOC, it had created a lot of opposition and secessionist movements, conflicts centers, which inevitably led to the decline of the church.

The aim of the study is to analyze the nature of conflict between the supporting groups of metropolitan Vasyl Lypkivsky and bishop Petro Romodanov (Kyiv and Kharkiv Center respectively), its importance in the religious life of Ukraine in 1920's.

Keywords: Ukrainian Autocephalous Orthodox Church; Ukrainian Orthodox Church Council; Ukrainian Cathedral Council Governing.

Українська автокефальна православна церква (скор. УАПЦ) виступила на історичній арені у кризовий для православ'я період. Революція кардинально змінила релігійне життя українського народу, значно послабивши вплив церкви на суспільство. Реформаторські та обновленські течії (зокрема українська автокефалістська) в донедавна монолітному російському православ'ї отримали можливість для утвердження в ролі самостійних церковних організацій.

Існування великої кількості православних церков, що виникли на базі російської, ідейних течій, розкольницьких рухів у їхніх лавах, сприяло їх взаємному послабленню та задовольняло інтереси радянської держави в релігії. Розклад церковного життя швидко вийшов за межі Російської православної церкви. Поширившись на УАПЦ, він породив низку конфліктних осередків, котрі неодмінно вели церкву до загибелі.

Хоча конфлікт в УАПЦ між оточенням митрополита Василя Липківського (яке умовно можна назвати «київським центром») та третім складом Президії Всеукраїнської православної церковної ради (скор. ВПЦР), найвищого адміністративного органу в УАПЦ, на чолі з єпископом Петром Ромодановим (очільником т.зв. «харківського центру»), мав глибинні причини, саме радянська влада отримала найбільшу вигоду з його наслідків, довів-

ши ослаблену протистоянням церкву до саморозпуску в січні 1930 р. Дослідження сутності внутрішнього конфлікту в УАПЦ дає історикам змогу краще розуміти складні суперечності в релігійному житті радянської України 1920-тих рр. та мати змогу їх аналізувати, з'ясувати історичні обставини, котрі привели церкву до загибелі, особливо, беручи до уваги значні успіхи в поширенні власного впливу на території УСРР.

Метою дослідження є визначення сутності конфлікту між оточенням митрополита В. Липківського та третім складом Президії ВПЦР на чолі з єпископом П. Ромодановим (київським і харківським центрами відповідно), його значення в релігійному житті України 1920-тих рр. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити передумови та причини конфлікту;
- висвітлити основні події в ході боротьби між київським і харківським центрами;
- простежити наслідки конфлікту для УАПЦ.

Хоча поглиблення інтересу до табуйованих у радянській науці тем, зокрема до церковної історії, спостерігається лише з другої половини 1980-тих рр., окремі історичні та публіцистичні праці, котрі проливають світло на історію УАПЦ, з'являються ще задовго до лібералізації радянської історичної науки як у країнах Заходу, так і в СРСР.

Принципу науковості майже немає в радянських публікаціях 1920–30-х рр. У працях Д. Ігнатюка [7], Ю. Самойловича [16] [17], А. Хвилі [19] УАПЦ звинувачується в розкольництві, націоналістичних переконаннях, зв'язках із Союзом Визволення України. Автори вводять до літературного обігу умовні терміни «липківці» й «ромоданівці» для позначення протиборчих таборів в УАПЦ. У другій половині 1930-тих рр. інтерес радянських авторів до історії церкви зникає.

Найбільш фундаментальною працею, опублікованою в еміграції, є перша книга четвертого тому «Нарису історії Української Православної Церкви» авторства проф. І. Власовського, присвячена переважно історії УАПЦ в міжвоєнний період [2]. Сам проф. Власовський у 1920–1930-тих рр. працював викладачем Духовної академії в Луцьку, а тому був обізнаний у церковному житті тогочасної України та ролі УАПЦ в ньому. В роботі подається критичний погляд на стан справ в УАПЦ, значна увага приділяється конфліктам всередині церкви.

Викликає інтерес літературна спадщина очільника УАПЦ митрополита В. Липківського, зокрема його основна праця «Історія Української Православної Церкви», від якої до нас дійшов лише останній розділ — «Відродження Української церкви» [14], що висвітлював власне діяльність УАПЦ і був опублікований у канадському Вінніпезі 1959 р. В цій праці Липків-

ський критично оцінює діяльність церкви, характеризує найвпливовіших церковних діячів, критикує опонентів, а також намагається проаналізувати причини загибелі УАПЦ.

Наприкінці 1980-тих — на початку 1990-тих рр. в Україні з'являються праці, позначені новими концептуальними підходами до історії УАПЦ та діяльності її ієрархів. Вперше у вітчизняній науці ці проблеми було поставлено на наукову основу. Серед перших дослідників діяльності В. Липківського можна назвати Ф. Турченка [18] та О. Ігнатушу. 1993 р. О. Ігнатуша захистив кандидатську дисертацію [6], присвячену автокефалії Української церкви в 1917–1930 рр. Це було одне з перших масштабних досліджень історії УАПЦ в умовах незалежності України. Йому також належить низка досліджень ролі ВПЦР у системі церкви [5].

1997 р. вийшла фундаментальна праця А. Зінченка, присвячена особі В. Липківського, написана з залученням великого обсягу архівних матеріалів і попередніх історіографічних напрацювань, присвячених УАПЦ [4]. Значну увагу автор приділяє боротьбі в лавах церкви у 1926–1927 рр.

З початком 2000-них рр. з'явилася плеяда нових дослідників історії УАПЦ. 2004 р. вийшла праця львівського історика І. Біланича [1], присвячена розвитку УАПЦ в міжвоєнний період. Дослідниця А. Киридон видала низку праць, у яких розглядалися складні суперечності між церковними діячами та радянською владою в міжвоєнний період української історії [12; 13]. Дослідниця історії церкви, співробітниця Національного історико-культурного заповідника «Софія Київська» І. Преловська досліджує внутрішню ситуацію в УАПЦ, діяльність ВПЦР як її керівної структури, роль митрополита в структурі церкви [15].

Наявний історіографічний доробок, котрий більшою чи меншою мірою висвітлює боротьбу між київським і харківським центрами в лавах УАПЦ, дає історикам змогу проводити нові дослідження з окресленої тематики.

За недовгий час існування підвалини Української автокефальної православної церкви неодноразово розхитувалися внутрішніми конфліктами. Деякі з них були кадровими суперечками, інші, відверто розкольницькі, спалахували через те, що консервативне духовенство не розуміло та не сприймало радикальних реформ очільника церкви митрополита В. Липківського. Найнебезпечніша конфліктна ситуація виникла 1926 р. внаслідок протистояння між двома церковними таборами, котрі гуртувалися навколо найвпливовіших діячів УАПЦ — В. Липківського та П. Ромоданова.

Для найменування протиборчих таборів в УАПЦ немає загальноприйнятих термінів. В УСРР у 1920-тих рр. були вживаними назви «липківці» та «ромоданівці», в сучасній історичній науці трапляється їх умовна кла-

сифікація як «київського» та «харківського центрів», відповідно до основних осередків їхнього базування.

Про існування конфлікту між угрупованнями духовенства на чолі з В. Липківським та П. Ромодановим можна говорити від 1926 р., однак його передвісники спостерігалися ще на початку існування УАПЦ як організаційної структури.

Причини конфлікту між угрупованнями «липківців» і «ромоданівців» були такі:

- деякі ієрархи УАПЦ не сприймали демократичної, доволі радикальної для християнства східного обряду концепції «соборноправності» митрополита В. Липківського;

- митрополит не вмів іти на компроміс із радянською владою, що мало деструктивні для церкви наслідки;

- до УАПЦ вступило багато духовних осіб та мирян у ході її розширення в перші роки існування, що розмивало основне ядро церковного керівництва та сприяло великій кількості внутрішніх церковних течій;

- існувало два центри впливу в УАПЦ: київський, на базі Софійського собору, та харківський, представлений напівсвітською ВПЦР;

- В. Липківський наполегливо прагнув зменшити вплив єпископату на стан справ у церкві.

Низка подій, котра привела П. Ромоданова до верхівки церковного керівництва, розпочалася з чергового розкольніцького демаршу в лавах УАПЦ. 1926 р. про вихід з церкви заявило духовенство Тульчинської округи на чолі з єпископом М. Пивоваровим. Скандал, котрий виник після цієї події, посилив тиск ДПУ на УАПЦ та її керівний орган — Всеукраїнську православну церковну раду (ВПЦР). У вересні 1926 р. керівництву церкви довелося зібратися на нараду, де, під тиском органів державної безпеки УСРР, діяльність ВПЦР було засуджено як антирадянську. Лояльного до митрополита В. Липківського голову ВПЦР В. Потієнка усунули з посади, а невдовзі заарештували. В керівництві УАПЦ розпочалися кадрові чистки, до лав церкви потрапило переважно лояльне до влади духовенство, нерідко пов'язане зі спецслужбами. Шляхом неприхованого тиску на УАПЦ влада домоглася обрання на Великих Покровських зборах ВПЦР 1 листопада 1926 р. нового складу Президії ВПЦР на чолі з єпископом П. Ромодановим, із заступником протоієреєм Л. Юнаковим та секретарем протоієреєм Х. Говядовським [4, с. 260]. Нове керівництво ВПЦР, котре складалося переважно з єпископату (митрополит В. Липківський, котрий до висвячення в митрополичий сан був архієреєм, рішуче чинив опір збільшення ролі єпископату в УАПЦ), стояло в опозиції до особи митрополита, хоча В. Липківський і був одним із 13 членів Президії ВПЦР.

Кадрові зміни, що сталися протягом 1926 р. у ВПЦР, спричинили виникнення двох протилежних таборів. Один із них очолював чинний митрополит В. Липківський, чиїми найближчими соратниками були колишній діяч Директорії УНР В. Чехівський, який прийняв священницький сан і входить до ВПЦР, та колишній її голова В. Потієнко, якого невдовзі випустили з-під арешту. В. Потієнко, чиїм основним місцем перебування був Харків, невдовзі згуртував навколо себе тих небагатьох представників духовенства та мирян, котрі відстоювали позицію митрополита в тогочасній столиці УСРР.

Другий табір представляло оновлене керівництво ВПЦР, яке всіма силами намагалося відмежуватися від митрополита й виявити лояльність до влади. Єпископ П. Ромоданов, виходець з Полтавщини, довго перебував на другорядних позиціях в УАПЦ. Його було висвячено в єпископський сан 1923 р. для Лохвицької округи на Полтавщині, однак невдовзі після висвячення відкликано до тогочасної столиці УСРР Харкова як правозаступника УАПЦ перед радянською владою. Перебування на цій посаді дало митрополитові В. Липківському нагоду звинуватити П. Ромоданова в співпраці з радянськими органами державної безпеки, заявивши, що єпископ перебував у Харкові «з малою користю для УАПЦ, але мабуть з більшою для ДПУ» [2, с. 145].

Новий керівник ВПЦР П. Ромоданов та його оточення не були яскраво вираженими ідеологічними противниками митрополита В. Липківського; вони розуміли умови, в яких опинилися (представник уряду на Другому Всеукраїнському соборі 1927 р. заявив, що в разі, якщо митрополит В. Липківський залишиться на митрополичій кафедрі, УАПЦ розглядатиметься як антирадянська організація, її Статут 1926 р. буде анульовано, а самого митрополита — заслано до Наримського краю) [3, с. 101].

Єпископ П. Ромоданов неодноразово стверджував, що митрополит В. Липківський заважає церковному будівництву, однак до 1927 р. він усіляко відхрещувався від закликів усунути митрополита з вищої церковної ієрархії, зважаючи на популярність В. Липківського в церковних колах та серед мирян. До того ж П. Ромоданов негативно розцінював вплив на митрополита його соратника В. Чехівського, якого навіть називав «сексотом ДПУ», котрий провокував В. Липківського на самодискредитацію перед радянською владою [8, с. 108].

Гостра полеміка між «липківцями» та «ромоданівцями» розгорнулася на Другому Всеукраїнському соборі (17–24 жовтня 1927 р.) та на Микільському соборі в Києві (11–14 травня 1927 р.), що йому передував. На них мав статися вирішальний «бій» між двома осередками УАПЦ. Ще до початку проведення соборів очевидним було те, що сили у «ромоданівців» та

«липківців» нерівні. На боці єпископа П. Ромоданова виступала майже вся вища ієрархія церкви, тому єдиною надією митрополита В. Липківського була максимальна мобілізація прибічників із середовища київських вірян, котрі, відповідно до засад «соборноправності», могли брати участь у засіданнях соборів як «гості», фактично — рядові соборяни з правом голосу [9, с. 115]. Втім, загальна кризова ситуація, що склалася в УАПЦ станом на 1927 р., не давала митрополитові змоги підірвати позиції П. Ромоданова та його прибічників, отже, надія на «гостей» була примарною.

На соборах вирішувалося питання про позбавлення В. Липківського митрополичого сану. На противагу цьому митрополит В. Липківський та його соратники сподівалися на скасування рішень Покровського собору 1926 р. про засудження позиції митрополита, однак ця ідея не вбачалася реальною. Собори продемонстрували повне домінування П. Ромоданова та його соратників над прибічниками В. Липківського. Для митрополита це не було несподіванкою: ще за добу до відкриття собору В. Липківський брав участь у єпископській нараді, яку скликав П. Ромоданов, котра наочно продемонструвала розподіл сил у церкві. Навіть традиційні прибічники митрополита В. Липківського серед київських вірян у кризовій ситуації припиняли його підтримувати. Так, у липні 1927 р. Деміївська парафія на чолі з активним прибічником митрополита протоієреєм Д. Ходзицьким видала постанову з засудженням діяльності В. Липківського [10, с. 136]. Зрештою, перебуваючи під тиском органів ДПУ УСРР, соборяни змушені були відсторонити В. Липківського від керування церквою. Ліквідація УАПЦ, започаткована ще в середині 1920-х рр., завершилась саморозпуском церкви 1930 р. [2, с.161].

Хоча загальноприйнятою є версія, що з відходом митрополита В. Липківського від керування церквою «ромоданівці» остаточно взяли керування нею в свої руки, матеріали ДПУ УСРР свідчать про те, що два антагоністичні табори зберігалися в УАПЦ аж до її ліквідації. Так, у щотижневому зведенні Секретного відділу за 22–28 квітня 1928 р., стверджується, що напередодні Микільських зборів колишній митрополит В. Липківський та В. Чехівський виступали з критикою нового митрополита М. Борецького та ВПЦР, засуджуючи їхню бездіяльність та «розшаркування» перед владою. [11, с. 189]. Очевидно, боротьба між двома таборами завершилася лише після саморозпуску УАПЦ.

Примітною є доля самого П. Ромоданова. На тому ж Другому Всеукраїнському соборі 1927 р., котрий постановив звільнити В. Липківського від митрополичого служіння, він поступився посадою Голови Президії ВПЦР заступникові протоієрею Л. Юнакову, зберігши при цьому єпископський сан та вплив в УАПЦ. 1930 р., незадовго до остаточного саморозпуску УАПЦ,

П. Ромоданов вирішив зрестися сану та зайнятися вчителюванням. Показово, що подібні ідеї він висловлював ще 1928 р., невдовзі після триумфу в протистоянні з «липківцями».

Тривалий конфлікт В. Липківського з третім складом ВПЦР не був кадровим, тим паче ідеологічним. Боротьба точилася навколо максимально приземлених питань — виживання УАПЦ під тиском радянської влади і пошуку шляхів до цієї мети. Погляд В. Липківського на принцип відносин церкви з державою значною мірою сформувався в роки революційних подій 1917–1920 рр. і включав радикальне прагнення до боротьби за права церкви. Однак на другу половину 1920-тих рр. подібне прагнення було саморуйнівним, бо відкрита конфронтація церкви з радянською владою загрожувала першій повним знищенням.

П. Ромоданов і його оточення сформувалися як церковні адміністратори на початку 1920-тих рр., у час розбудови УАПЦ. Вони були далекі від радикалізму та надавали перевагу прагматичним засобам досягнення мети. І хоча митрополит В. Липківський неодноразово називав свого опонента «руйніватором УАПЦ» [4, с. 262], намагання П. Ромоданова всіляко запевнити владу в лояльності церкви було ключовим фактором для тимчасового послаблення тиску спецслужб після 1926 р. і дало змогу УАПЦ зареєструвати Статут, що стало суттєвим поступом у церковному будівництві. Зрештою, відсторонення В. Липківського від керування митрополичою кафедрою було єдиним можливим варіантом для того, аби церква проіснувала ще декілька років в умовах наступу сталінського тоталітаризму.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що конфлікт в УАПЦ між прибічниками митрополита В. Липківського та третім складом Президії ВПЦР, котрі становили київський і харківський центри впливу в керівництві церкви, був комплексним. Передумови його закладено в перші роки існування церкви, коли в УАПЦ масово вступало духовенство різних напрямків та переконань, яке не завжди підтримувало достатньо радикальні реформи митрополита В. Липківського. Регулярний тиск держави на УАПЦ та рішуча позиція митрополита щодо відстоювання прав церкви змушували помірковане крило церковного керівництва шукати компромісу з радянською владою, відмежовуючись таким чином від позиції митрополита. В конфлікті між «липківцями» та «ромоданівцями» чітко простежується також відгомін боротьби В. Липківського проти всевладдя єпископату в церкві.

Протистояння між таборами завершилося перемогою П. Ромоданова та його оточення. На Другому Всеукраїнському соборі 1927 р. В. Липківському довелося полишити митрополиче служіння. Втім, перемога виявилася тимчасовим успіхом для нового керівництва УАПЦ. Ослаблена внаслідок

конфлікту церква стала легкою здобиччю для радянських силових відомств, котрі регулярним тиском на неї змусили церкву оголосити про саморозпуск у січні 1930 р.

В історії конфлікту в УАПЦ, котрий відбувся в другій половині 1920-тих рр. залишилося чимало недосліджених аспектів, зважаючи на закритість теми для радянської історичної науки а, отже, відносну новизну тематики. Таким чином, науковці-історики мають змогу надалі розширювати історіографічний доробок.

1. Біланіч І. Еволюція Української Православної Церкви в 1917–1942 роках: автономія чи автокефалія / Біланіч І. — Львів : Астролябія, 2004. — 392 с.

2. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви : В 4 т. / Власовський І. — Нью-Йорк; К., 1990. — Т. IV: XX ст. — Ч. 1. — 384 с.

3. Записка делегації II Всеукраїнського Православного Церковного Собору до представника Радвлади від 21 жовтня 1927 р. // З архівів ВУЧК — ГПУ — НКВД — КГБ. — К., 2005. — № 1/2 (24/25). — С. 101–102.

4. Зінченко А. Визволитися вірою. Життя і діяння митрополита Василя Липківського / Зінченко А. — К. : Дніпро. — 1997. — 423 с.

5. Ігнатуша О. М. ВПЦР як центральна ланка УАПЦ: досвід нетривалої еволюції (1921–1927 рр.) / О. М. Ігнатуша // Філософські обрії. — К., 2010. — № 23. — С. 229–244.

6. Ігнатуша О. М. Українська Автокефальна Православна Церква (1917–1930) : дис. ... канд. іст. наук / Ігнатуша Олександр Миколайович. — Харків, 1993. — 255 арк.

7. Ігнатюк Д. Українська автокефальна церква і Союз визволення України / Ігнатюк Д. — Харків : ДВУ, 1930. — 112 с.

8. Із щотижневого зведення Секретного відділу ДПУ УСРР № 11/21 за час з 13 до 19 березня 1927 р. // З архівів ВУЧК — ГПУ — НКВД — КГБ. — К., 2005. — № 1/2 (24/25). — С. 107–108.

9. Із щотижневого зведення Секретного відділу ДПУ УСРР № 18/28 за час з 1 до 7 травня 1927 р. // З архівів ВУЧК — ГПУ — НКВД — КГБ. — К., 2005. — № 1/2 (24/25). — С. 115–116.

10. Із щотижневого зведення Секретного відділу ДПУ УСРР № 28/38 за час з 10 до 16 липня 1927 р. // З архівів ВУЧК — ГПУ — НКВД — КГБ. — К., 2005. — № 1/2 (24/25). — С. 135–137.

11. Із щотижневого зведення Секретного відділу ДПУ УСРР № 17/79 за час з 22 до 28 квітня 1928 р. // З архівів ВУЧК — ГПУ — НКВД — КГБ. — К., 2005. — № 1/2 (24/25). — С. 188–190.

12. Киридон А. Втілення радянської моделі державно-церковних відносин в Україні / А. Киридон // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. — № 13. — К. : Інститут історії України НАН України, 2005. — С. 274–294.

13. Киридон А. М. Державно-церковні відносини в радянській Україні 1917–1930-х років: історіографічний дискурс / Киридон А. М. — Рівне : РІС КСУ, 2010. — 127 с.

14. Липківський В. Історія Української Православної Церкви. — Розд. VII: Відродження Української Церкви : [Електронний ресурс] / Липківський В. — Режим доступу : http://hram.in.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=70&Itemid=43

15. Преловська І. ВПЦР — організаційний осередок УАПЦ (1917–1921 рр.) / І. Преловська // Український церковно-визвольний рух і утворення Української автокефаль-

ної православної церкви: матеріали наук. конф. (Київ, 12 жовтня 1996 р.). — К. : Логос, 1997. — С. 29–48.

16. Самойлович Ю. Церковь украинского социал-фашизма / Самойлович Ю. — М. : ГАИЗ, 1932. — 125 с.

17. Самойлович Ю. Українська церква на послугах у національної контрреволюції / Ю. Самойлович // Революція й релігія. — К., 1930. — Кн. 2. — С. 198–302.

18. Турченко Ф. Українська автокефальна / Ф. Турченко, О. Ігнатуша // Вітчизна. — 1989. — № 12. — С. 166–175.

19. Хвиля А. Автокефалія / А. Хвиля // Пути антирелигиозной пропаганды. — К., 1935. — Вып. 2. — С. 26–31.

О. В. Лабур

УДК: 930.2+396.1(477)«1920»

СПОГАДИ ПРЕДСТАВНИЦЬ ЖІНВІДДІЛІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ «ЖІНОЧОГО РОЗКРІПАЧЕННЯ» В УКРАЇНІ 1920-х рр.

Проаналізовано мемуари представниць жінівідділівських підрозділів більшовицької партії в Україні у 1920-тих рр.

Ключові слова: жінвідділи; жіночі мемуари; історичне джерело; «розкріпачення» жінок; Радянська Україна; 1920–1930-ті рр.; інформаційний потенціал; репрезентативність джерел.

Рассмотрены мемуары представительниц женотделовских подразделений большевистской партии 1920-тых гг. в Украине. В центре внимания — особенности формирования и характеристика некоторых групп источников. Определен их информационный потенциал как мемуарных источников по истории советской политики «освобождения» женщин.

Ключевые слова: женотделы; женские мемуары; исторический источник; «раскрепощение» женщин; Советская Украина 1920–1930-тых гг.; информационный потенциал; репрезентативность источников.

The Memoirs of zhynviddil's (zhynviddil — unit of communist party of Soviet Union, that it was busy at women's problem) members has been considered as historical source. Representatives of the Memoirs as source to research study of the history of the Soviet women «liberation» in Ukraine in 1920's has been shown. The main focus was informative potential, the motives of creation, operating conditions, theme selection, ideological and gender representative of the Memoirs material. The appearance of these Memoirs under the orders of power has been detected.